

Arabuluculuk daha fazla su bırakılması tartışmasını gündeme getirdi...

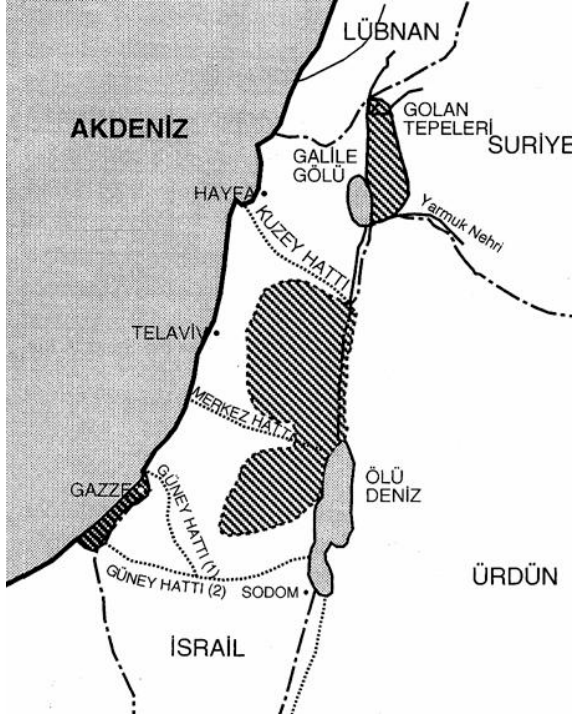
FIRAT ÜZERİNE SU DENKLEMİ (*)

Dursun YILDIZ

Su Politikaları Uzmanı

USİAD Genel Başkan Danışmanı

Golan Tepeleri Suriye ile İsrail arasındaki sorunun ana kaynağını oluşturuyor. Bölgeyi stratejik ve su kaynakları nedeniyle elinde bulunduran İsrail, son dönemde denizden daha fazla su arıtmaya yönelmesi ile bölgeden çekilebileceği izlenimi veriyor.

1960 yılında dönemin Başbakanı Golda Meir, İsrail'in sınırlarını; "İsrail'in sınırları, Yahudilerin yaşadığı yerlerdir" sözleriyle tanımlamıştı. Bu kapsamda bölgedeki Arap ülkelerine yönelik çeşitli askeri hareketler başlatan İsrail'in hedeflerinden biri de Suriye sınırları içindeki Golan Tepeleri olmuştur. 1.862 kilometrekarelik bir alana yayılan Golan'ın üçte ikisi 1967 yılındaki Arap-İsrail savaşlarında İsrail tarafından işgal edilmiştir.

İsrail'in Golan'a yönelik işgalci planları oldukça eskidir. İngiltere'nin Filistin üzerindeki denetiminin başladığı 1918 senesinde İsrail devletinin kurucusu ve ilk başbakanı David Ben Gorion, İngiliz İşçi Partisi'ne gönderdiği bir mektupta Yermuk nehri suyunun taşıdığı önemden dolayı, Golan'ın kendilerine verilmesini talep etmişti.

(*)Cumhuriyet Strateji 5.5.2008

Bununla birlikte Suriye'nin o dönemde Fransa'nın sömürgesi olmasından dolayı Uluslararası Yahudi Ajansı, İngiltere hükümetinden Fransa hükümetiyle görüşerek, Golan tepeleri ve dağlık Cebel'il Şeyh bölgesinin, gelecekte kurulması planlanan, İsrail'in sınırlarına dahil edilmesini içeren bir anlaşmayı gerçekleştirmesini de talep etmişti. Bu dilek 20. yüzyılın ilk yarısında gerçekleşmediyse de, Golan'ın işgal edilmesi hedefi gerçekleşti. İsrail ordusu 6 Temmuz 1967 tarihinde Golan bölgesinin 1200 kilometrekarelik kısmını işgal etti.

STRATEJİK DERİNLİK

Golan tepeleri bölgesi Suriye'nin güneyinde Gonaytareh ilinin bir bölümünü oluşturmakta ve işgal altındaki Filistin'le 100 kilometrelik bir ortak sınıra sahip bulunmaktadır. Bölgenin en verimli topraklarının yer aldığı Golan ve Golan tepeleri etrafındaki düzlük alanların ortasında oldukça yüksek bir tepe olması nedeni ile jeostratejik bir konuma sahiptir. Bu tepelere sahip olmak başta hemen yanı başındaki Şam olmak üzere Beyrut, Amman ve Filistin üzerinde doğal bir stratejik hakimiyet üstünlüğüne de sahip olmak anlamına gelmektedir..

120-520 metre kotları arasında bir plato olan Golan'ın en yüksek tepesi Hermon dağında 2.814 metre yüksekliğindeki Şeyh tepesidir. Bölge coğrafyasında özgün bir yer tutan bu yükseklik Galile Gölü'nde eksi ikiyüzon'a kadar düşmektedir.

Taşıdığı stratejik ve jeopolitik önemden dolayı İsrail 1981'de parlamentodan Golan ve Golan tepelerinin işgali altındaki Filistin'e ilhakını öngören tasarımı geçirmiştir. Yine İsrail'in o dönemdeki Başbakanı olan Menahim Begin, Golan'ın ilhakıyla ilgili olarak "Ben parlamentonun çoğunluğunu temsilen Golan tepelerinin, tarihi açıdan İsrail topraklarının bir parçası olduğunu ve de öyle kalmaya devam edeceğini ilan ediyorum" demişti.

GOLAN'DAKİ MAVİ ALTIN

Golan'ın en önemli özelliği bölgenin Suriye, Lübnan ve Ürdün'ün yüksekliklerinden kaynaklanan büyük akarsu kaynaklarını içinde barındırıyor olmasıdır. İsrail'in işgal ettiği Golan tepeleri, İsrail'in su ihtiyacını karşıladığı Galile Gölü'ne kadar uzanmaktadır. İsrail tüm yıllık su tüketiminin yüzde 15'ini bu bölgeden karşılamaktadır. Bölgedeki genel su sıkıntısı nedeniyle Golan'daki su kaynakları, bu tepelerinin askeri öneminin de önüne geçmiştir.

Golan bölgesi'nin bu önemi açıkken ve bölge İsrail'in parlamento binasının girişinde yazılı bulunan, 'Büyük İsrail' sınırlarının içinde tanımlanırken İsrail'in Golan'dan kayıtsız şartsız çekilmesinin beklenmesi çok gerçekçi olmayacaktır.

1967 savaşı sonrasında Golan Tepeleri'ni ve Yukarı Ürdün Nehri ile Banyas kolunu kontrolüne alan İsrail önemli bir su kaynağına da sahip olmuştur. İsrail bu arada, 1978 yılından 2000 senesine kadar Lübnan'ın Güney Bölgesini işgal etmiş ve 22 yıl boyunca bu ülkeye ait Litani nehrinden su çekmiştir. Aynı şekilde Golan sayesinde Yarmuk ve Banyas Nehirleri ile Galile Gölü'nü kontrol altında bulunduran İsrail, yalnız askeri açıdan değil, su güvenliği açısından da Golan Tepeleri'ni terk etmeden belli güvenceler elde etmeye çalışacaktır.

İSRAİL ÇEKİLİR Mİ?

İsrail'in, 1967 yılında savaş tarihinde "en kısa sürede en fazla toprak işgal etme rekoru"nu kırdığı Altı Gün Savaşı sırasında işgal ettiği Golan Tepeleri, İsrail ve Suriye arasındaki ezeli düşmanlığın temelini oluşturmuştur. İki ülke arasında bugüne değin yapılan tüm barış görüşmelerinin bir yerlerde tıkanıp, sonuçsuz kalmasının en önemli nedeni de yine Golan Tepeleri sorunudur. (1)

Ancak işgalinden 41 yıl sonra 25 Nisan 2008'de İsrail, Suriye ile arasında anlaşmazlık konusu olan Golan Tepeleri'nden çekilebileceğini bildirmiştir. İsrail Genelkurmay Başkanı Moşe Yaalon, Yediot Ahronot gazetesine verdiği demeçte, "Suriye ile varılacak anlaşmaya karşılık, Golan'ın askeri gerekliliğinden vazgeçebiliriz" dedi. General Yaalon, "Ordumuz, İsrail'deki siyasi otoritenin Golan'dan çekilme kararı vermesi halinde, sınırlarımızı nerede olsa korur" diye konuşmuştur. Ancak bu resmi açıklamada sadece "Golan'ın askeri gerekliliğinden vazgeçilebileceğine" vurgu yapılması dikkat çekicidir.

İSRAİL İÇİN GOLAN

İsrail Golan Tepeleri'ndeki işgalin nedenini meşru müdafaa ve kendi güvenliğini sağlama olarak göstermek istemektedir. Ancak Golan'daki İsrail işgali sadece güvenlik kaygılarıyla açıklanamaz. Bölgenin su kaynakları açısından stratejik önemi ve dinsel nedenleri de dikkate almak gerekir. Özellikle Golan'ın İsrail'in su ihtiyacını karşılama yönünden stratejik önemi bilinmektedir. Dinsel olarak da Yahudi kutsal kitabında Golan'a yapılan atıflar pek çok dinci Yahudi'nin gözünde Golan'ı kutsallaştırmakta ve Büyük İsrail'in vazgeçilmez bir parçası olarak görmelerine neden olmaktadır. Ancak çoğu zaman İsrail iç politikasında uzlaşmaz tartışmalara da neden olan bu konuda son dönemde daha ılımlı bir hava olduğu görülmektedir. İsrail kamuoyunun geçmişe nazaran daha büyük bir bölümü hatta yarısı, kapsamlı bir barış anlaşması karşılığında, Golan'dan çekilmeyi destekler duruma gelmiştir. Golan'dan çekilme İsrailileri Batı Şeria ve Gazze'den çekilme kadar endişelendirmemektedir.

SURİYE İÇİN GOLAN

Suriye'de bir nesil "Golan'ı geri almak ya da al(a)mamak işte bütün mesele bu!" parolası ile büyümüştür. Golan Tepeleri'nin kaybedildiği 1967 yılındaki Altı Gün Savaşı sırasında Suriye'nin Savunma Bakanı olan Hafız Esad, 1971 yılında yönetimi ele geçirdiği günden ölümüne kadar Golan'ın mutlaka geri alınacağını yinelemiştir. Hafız Esad ile birlikte Golan meselesi Suriye için bir var oluş mücadelesine dönüşmüştür. (2)

Suriye ve İsrail, 1992'de Madrid'te başlayan Ortadoğu Barış Süreci çerçevesinde Golan Sorunu'nu ele almak için barış masasına oturmuştur. Ancak bu iki ülke 2000 yılında görüşmelerin kesilmesinden sonra tekrar barış masasına oturmayı başaramamıştır. Gayri resmi yollardan Türkiye ve bazı Avrupa ülkelerinin arabuluculuk girişimlerinden de somut sonuçlar elde edilememiştir.

Ancak 2007 Ocak ayında Haaretz gazetesinde Suriye ile İsrail arasında Eylül 2004'ten Temmuz 2006'ya kadar süren gizli barış görüşmeleri olduğu haberi çıkmıştır. Aynı haberde İsrail ve Suriye temsilcilerince müzakere edilmiş bir barış anlaşması taslağından da söz edilmiştir. Haaretz gazetesindeki bu habere göre bu taslak öncelikle İsrail'in Golan'dan 4 Haziran 1967 sınırlarına çekilmesini öngörüyordu. Bununla birlikte Suriye tamamen çekilmenin 5 yılda İsrail ise 15 yılda olmasını öngördüğü için anlaşmazlık çıkıyordu. Tampon bölgedeki Galile Gölü'nün ortak kullanıma açık park yapılması ve parkın Golan'ın büyük kısmını içine alması planlanıyordu. İsraililer parka serbestçe girebilecekti. Ürdün Irmağı ve Galile Gölü'nün sularının kontrolü İsrail'e kalıyordu. Sınırın askerden arındırılması da dörtte bir oranında İsrail'in lehine yapılacaktı. Ancak bu haber Suriye ve İsrail yönetimince hemen yalanlanmıştır.

Ancak son günlerde gündemde yer alan Suriye-İsrail barışı daha önce hazırlanan altyapının gerçek olduğunu ortaya çıkartmıştır. Yapılan yorumlarda İsrail'in Golan'dan çekilmesi için bir dizi güvenlik düzenlemelerine ihtiyaç duyacağı da belirtilmektedir. Bunların arasında tarafların Golan Tepelerine erken uyarı istasyonları kurmaları bulunmaktadır. Bunun yanı sıra İsrail Suriye'nin Golan'daki Yahudi yerleşimlerinin bulunduğu toprakları kiralamasını isteyeceği de belirtilmektedir. Ancak bunların arasında su kaynaklarının kullanımı ile ilgili herhangi bir açıklamanın bulunmaması dikkat çekicidir.

İSRAİL'İN SU BÜTÇESİ

İsrail'in Ulusal altyapı Bakanlığı Su Komisyonu Planlama Bölümü tarafından Temmuz 2002 tarihinde hazırlanan "2002-2010 Arasında Su Kaynaklarının Geliştirilmesi Master Planı"nda İsrail'in Su Bütçesi çalışması da yer almaktadır. Bu bütçede 2010 yılında İsrail'in toplam su kullanımının 2,5 milyar metreküp/yıl olacağı ve bunun 500 milyon metreküpünün ek su kaynağı olarak deniz suyu arıtımından karşılanacağı belirtilmiştir. Master Plan'ın özetinde 20 Mart 2002'de İsrail Hükümetinin deniz suyu arıtma tesisi kurmayı kabul ettiği ve kapasiteyi 2010 yılında 540 milyon metreküp/yıla çıkartmayı planlandığı yer almaktadır.

İsrail'in bu Su Master Planında Golan'dan her yıl çekilen yaklaşık 300 milyon metreküplük suyun bütçeden çıkması ihtimali doğal olarak yer almamıştır. Ancak İsrail hızlı bir denizsuyu arıtma atağı başlatmıştır. Yılda yaklaşık 120 milyon metreküp kapasiteli Aşkelon tesisi 2005 yılında işletmeye girmiştir. İsrail'de 2007 yılının Eylül ayında işletmeye giren ikinci tesis ise yılda 30 milyon metreküp su arıtma kapasitesi olan Palmachim tesisidir. Hadera yakınlarında bulunan ve inşa halinde olan üçüncü tesisin yılda 100 milyon metreküp kapasiteli olacağı ve 2010 yılında tamamlanacağı açıklanmıştır. Dördüncü tesis için ise henüz ihaleye çıkılmış olup bunun da 2011 yılında tamamlanacağı ifade edilmektedir. İsrail'in ulusal altyapı bakanı Benjamin BenEliezer 2013 yılına kadar evsel su tüketiminin yüzde 70'ini arıtılmış deniz suyu ile karşılamayı planladıklarını belirtmiştir. Su Temini Genel Müdürü Hezi Kugler 2013'e

kadar İsrail'in deniz suyu arıtma tesisi kapasitesinin yılda 505 milyon metreküpe çıkarılacağını ifade etmiştir. Bu da 2002 yılında yapılan Master planın hedefine sadece 3 yıllık bir gecikme ile ulaşılabileceğini ortaya koymaktadır. İsrail'in bu su temin atağı ek su kaynağı temini için deniz suyu arıtımını tercih ettiğini ve bu kararını uygulamaya geçirdiğini göstermektedir.

ARABULUCU TÜRKİYE

Başbakan Erdoğan'ın 26 Nisan 2008 tarihinde Suriye'ye yaptığı resmi ziyaretin amaçlarından biri İsrail ve Suriye arasında arabuluculuk olarak açıklanmıştır.

Bölgede Türkiye'nin arabuluculuğunda bir anlaşma zemini bulunmaya çalışılmaktadır. Ancak Türkiye'den bölge istikrarı için bu arabuluculuktan daha fazla bir katkı istenebilir. İsrail, Türkiye'den arabuluculuk isterken Türkiye'nin su denklemini çözecek etkili bir aktör olduğunu da dikkate almış olması kuvvetle muhtemeldir.

Şam'da yapılan bu görüşmelerde İsrail'in Golan'dan çekilmesi sonrasında Fırat nehrinden Suriye'ye daha fazla su bırakılması konusunun da gündeme gelmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Basında çıkan haberlere göre Başbakan Erdoğan ve Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad arasındaki görüşmede Suriye'nin Asi Nehri üzerindeki baraj kapaklarının bir ay önce kapatılarak su tutulması sonucu ortaya çıkan su sorunu da masaya yatırılmıştır. Yapılan görüşmede Suriye'nin baraj kapaklarını açarak Türkiye'ye su bırakması kararlaştırılmıştır. Bu durum görüşmede Suriye'nin Fırat suyu ile ilgili bazı taleplerinin de gündeme gelmiş olma ihtimalini güçlendirmektedir.

SU DENKLEMİ

İsrail'in su tüketiminin yüzde 15'ini karşıladığı Golan'dan kayıtsız şartsız çekilmesinin beklenmesi çok gerçekçi olmayacaktır.

İsrail Golan'dan çekildiğinde stratejik bir coğrafya bölgesinin yanı sıra bölgedeki stratejik doğal kaynak olan suyu da bırakmak durumunda kalacaktır. İsrail halen doğal su kaynaklarının tümünü çekip kullandığı için bundan sonraki su ihtiyacını deniz suyu ve atık su arıtımı gibi doğal olmayan alternatif su kaynaklarından karşılamak zorundadır. Bu nedenle İsrail'in Golan Tepelerinden çekilmesi sonrasında su bütçesinde ortaya çıkacak açığı kapatmak için ek su kaynağı geliştirmesi gerekecektir.

İsrail Hükümeti 2002 yılında, gelecekte su bütçesindeki açığı deniz suyu arıtma tesisleri kurarak karşılama kararı almıştır. Bu kapsamda hızla gerçekleştirdiği yatırımlarla 2013 yılındaki su tüketiminin yaklaşık beşte birini arıtılmış deniz suyundan karşılamayı planlamıştır. Deniz suyu arıtma teknolojisine oldukça yakın olan İsrail'de bu uygulanmanın tedrici bir şekilde arttırılarak Golan'dan çekilen suyun yerine arıtılmış deniz suyunun ikame edilebilmesi mümkün görünmektedir. Ancak deniz suyu arıtma maliyeti dikkate alındığında İsrail'in Golan'dan çekilmesi ülkenin su temini maliyetini arttıracaktır.

İsrail ve Suriye arasındaki barış görüşmelerinin 2004'ten bu yana gizli bir şekilde sürdüğü iddiaları bulunmaktadır Bu nedenle daha önceden İsrail'in Golan'dan

çekilmesiyle oluşacak su açığı konusunda alınacak bazı iç ve dış tedbirlerin düşünüldüğü söylenebilir. Bunlardan birincisi bu açığın İsrail'deki deniz suyu arıtma kapasitesini arttırarak karşılanmasıdır. Bu konuda altyapısal bir gelişme sağlanmıştır.

Ancak bu çözümün pahalı olduğunu düşünen İsrail Golan Tepeleri'nden çekilse bile kendisi için son derece önem taşıyan doğal su kaynaklarından kolay kolay vazgeçmeyeceği açıktır. İsrail'in geçmişten beri Suriye'nin Golan'daki kaybının Fırat'tan verilecek fazla suyla kapatılmasını istemekte olduğu bilinmektedir. Bu nedenle İsrail-Suriye barış görüşmelerinde Fırat'ın suları da bir kart olarak masaya gelebilecektir. Başka bir deyişle, Golan'daki su kaynakları İsrail'de kalırsa, Türkiye'den Fırat üzerinden Suriye'ye daha fazla su bırakması istenebilir. Bazı uzmanlar bu tezin yalnızca İsrail-Suriye barışı için geçerli olmayıp Ortadoğu Su Denkleminin başka bilinmeyenlerini de çözebileceğini ileri sürmektedir. Türkiye'nin Fırat'tan daha fazla su bırakmasının, İsrail'i başka açılardan da rahatlatacağı ileri sürülmektedir. Kudüs'teki İbrani Üniversitesi profesörlerinden Hillel Shouval'a göre; "Türkiye Suriye'ye daha fazla su verirse, Suriye de Ürdün'e Yarmuk ırmağından daha fazla su akıtabilecek. Ürdün'ün sulama imkanları artınca da Ghor kanalından Filistinlilere yılda yüz milyon metreküp su sevkmesi mümkün olacaktır."

İsrail'in Golan'dan çekilmesi Ortadoğu Su denklemi'nin yeni yöntemlerle çözümünü tekrar masaya taşıyacaktır.

Bölgedeki hızlı siyasi gelişmeler de ele alındığında, İsrail'in Golan'dan çekilmesi sürecinde Türkiye'nin de Ortadoğu Su Denklemi'nin içine çekilip daha fazla bir rol üstlenmesinin istenebileceği görülmektedir. Aslında Türkiye bu sürece şimdiden arabulucu olarak da olsa müdahil olmaya başlamıştır bile. Ancak Golan süreci Türkiye tarafından çok dikkatli ve öngörülü olarak takip edilmelidir. Çünkü Dicle ve Fırat Nehirleri iyi bir planlama ile Türkiye, Suriye ve Irak'ın su taleplerini karşılayabilir. Ancak bu suyun bölgedeki diğer ülkeler arasındaki hidropolitik sorunların çözümünde kullanılması havzanın su dengesi açısından mümkün değildir. Bu çabaların bu dengenin bozulmasına ve Ortadoğu Su Denkleminin uzun bir süre daha çözümsüz kalmasına neden olabileceği gözden ırak tutulmamalıdır.

Dipnotlar

1,2- H. Miray Vurmay "Savaş Yeni Ortadoğu'yu Yaratamadı", Cumhuriyet Strateji, Sayı 118, Sayfa 6

